

Richtlijnen voor billijke vertaalcontracten

De onderstaande richtlijnen, die voortbouwen op de [‘Hexaloo’](#) die de CEATL in 2011 heeft aangenomen, zijn bedoeld als hulpmiddel om te komen tot een gedragscode in de sector literair vertalen. Dit zal iedereen in de uitgeversbranche (vertalers, uitgevers, auteurs van de oorspronkelijke werken) ten goede komen, want het draagt bij aan de kwaliteit van literaire vertalingen. Daartoe zijn billijke voorwaarden, een evenwichtige relatie tussen contractpartijen en goede materiële en morele arbeidsomstandigheden voor vertalers essentieel.

N.B.: Er moet een contract worden gesloten tussen de vertaler en de uitgever vóórdat de vertaler begint te vertalen. Een dergelijk contract moet aan de volgende voorwaarden voldoen:

- a. het moet schriftelijk zijn;
- b. het moet zijn gebaseerd op het contractenrecht, en/of op modelcontracten die zijn onderhandeld tussen verenigingen van vertalers enerzijds en verenigingen van uitgevers anderzijds, aangezien de regels die aan deze contracten ten grondslag liggen de rechten van beide partijen waarborgen en de effecten van een ongelijke contractuele machtsverhouding tussen hen beperken;
- c. het moet tot stand zijn gekomen na in goed vertrouwen gevoerde onderhandelingen, om van geval tot geval in de specifieke behoeften van de partijen te voorzien.

1. Licentie van exploitatierechten, verplichtingen voor de uitgever

De verleende licentie of overdracht van exploitatierechten zal beperkt blijven tot een specifieke oplage en/of tijdsspanne. Als een vertaler geen royalty's ontvangt, wordt de duur van de licentieverlening van exploitatierechten verkort.

- De vraag welke rechten worden overgedragen en onder welke voorwaarden dat gebeurt, dient onderwerp van onderhandeling te zijn. De reikwijdte van de verleende licentie dient gedetailleerd te zijn aangegeven (elke verleende licentie op een recht dient te zijn vermeld in het contract). Voorts mag het contract niet voorzien in de overdracht van het recht op een exploitatie die ten tijde van het sluiten van de overeenkomst nog niet bekend was, en mag geen aanspraak maken op de exploitatie van toekomstig werk van de maker.
- In de regel dient de verleende licentie van de gebruiksrechten van de vertaling te zijn gerelateerd aan de restricties en de duur van de licentierechten die de uitgever heeft op het oorspronkelijke werk. De maximale duur mag in ieder geval niet langer zijn dan tien (10) jaar. Het contract dient bij voorkeur een terugleveringsclausule te

bevatten, zoals: ‘Indien op enig moment de rechten op het werk weer toevallen aan de auteur, dan vallen de rechten op de vertaling automatisch terug aan de vertaler.’

- De uitgever is verplicht het werk binnen een bepaalde termijn te publiceren, bijvoorbeeld: ‘*De uitgever moet de vertaling publiceren binnen de in het contract aangegeven termijn, en uiterlijk twee jaar na het inleveren van het manuscript.*’ (Hexaloog, #4)

2. Morele rechten

De [Berner Conventie](#) kent auteurs onvervreembare morele rechten toe. De belangrijkste daarvan zijn het recht op naamsvermelding en het recht op integriteit:

- **Recht op naamsvermelding**

Het recht te worden erkend als de auteur van het eigen werk: ‘*Als auteur van de vertaling moet de vertaler worden vermeld overal waar de naam van de oorspronkelijke auteur wordt vermeld.*’ (Hexaloog, #6) Als een uitgever een licentie op de vertaling verkoopt, moet de licentiehouder op grond van de licentieovereenkomst worden verplicht de naam van de vertaler op dezelfde manier te vermelden als de licentiegever dat doet.

- **Recht op integriteit**

In het contract moet het recht op integriteit van de vertaler worden gerespecteerd, dat wil zeggen dat er geen wijzigingen in zijn/haar werk worden aangebracht zonder medeweten en goedkeuring van de vertaler. De vertaler heeft het recht om bezwaar te maken tegen elke misvorming, verminking of andere aantasting van zijn/haar werk die nadelig zou zijn voor het werk of voor de professionele reputatie van de vertaler. Het recht van de vertaler op integriteit dient te worden vastgelegd in een clausule waarin bijvoorbeeld wordt bepaald dat ‘de uitgever zonder toestemming van de vertaler geen enkele wijziging aan de vertaling mag aanbrengen’. Het contract moet daarom voorzien in een redactie- en proefleesproces waarbij het wettelijk recht van de vertaler om van elke wijziging in de vertaling op de hoogte te worden gebracht en deze te controleren, in acht wordt genomen.

De vertaler ontvangt van de uitgever de definitieve tekst ter goedkeuring voordat deze wordt gepubliceerd en beoordeelt in goed vertrouwen de eventuele aangebrachte wijzigingen, wat bevorderlijk zal zijn voor een gezamenlijk redactieproces.

Als het onderwerp van de vertaling een revisie door een deskundige op dat gebied vereist, die relevante wijzigingen en/of toevoegingen kan aanbrengen, moeten in het contract bepalingen zijn opgenomen die de samenwerking tussen de vertaler en de genoemde technische revisor waarborgen, zodat de rol en de rechten van beiden worden gerespecteerd.

3. Vergoeding

Over de vergoeding (basishonorarium plus royalty's) wordt onderhandeld, waarbij rekening wordt gehouden met alle relevante factoren, waaronder de lengte en moeilijkheidsgraad van de vertaling, de ervaring van de vertaler, de vraag of het initiatief voor de vertaling van de vertaler kwam, de verwachte verkoopcijfers van het boek (in het geval van bestsellers) enz.

- **Basishonorarium**

'Het honorarium voor het werk in opdracht moet billijk zijn, zodat de vertaler een behoorlijk inkomen kan genereren en een vertaling van goede literaire kwaliteit kan afleveren.' (Hexaloog, #2)

Ofschoon het contract kan voorzien in een hogere betaling als de uitgever een subsidie ontvangt, moet er een billijk basishonorarium in worden gegarandeerd, ook als de subsidie niet wordt toegekend.

- **Royalty's en nevenrechten**

'De vertaler ontvangt vanaf het eerste exemplaar een billijk aandeel in de winst uit de exploitatie van zijn/haar werk, in welke vorm dan ook.' (Hexaloog, #5)

Als auteur van de vertaling is het redelijk dat de vertaler naar behoren meeprofiteert van het succes van het boek. Royalty's moeten worden betaald vanaf het begin of nadat het initiële honorarium, als dat als een voorschot wordt beschouwd, is terugverdiend (of nadat een specifiek aantal exemplaren van de vertaling is verkocht). Als het contract echter voorziet in een basishonorarium zonder royalty's, moeten extra vergoedingen worden betaald als de verkoop een vooraf afgesproken niveau bereikt.

De vertaler ontvangt ook een deel van de winst uit andere exploitatievormen, zoals e-boeken, luisterboeken, boekenclubs, enz.

- **Betalingsvoorwaarden**

'Bij het ondertekenen van het contract dient de vertaler een voorschot te ontvangen van ten minste een derde van het honorarium.' (Hexaloog, # 6). Het restant dient uiterlijk zestig (60) dagen na levering van de vertaling te zijn betaald.

Contracten waarin wordt bepaald dat het laatste deel van het basishonorarium bij publicatie moet worden betaald, zijn onaanvaardbaar. De betaling van de laatste termijn van het basishonorarium moet rechtstreeks gekoppeld zijn aan de voltooiing of aanvaarding van de vertaling.

Indien de laatste termijn afhankelijk is van aanvaarding van de vertaling (zie [punt 5](#) hieronder), moet deze aanvaarding uiterlijk één maand na levering van de vertaling plaatsvinden.

- **Er mag geen gratis meerwerk van de vertaler worden gevraagd**

Indien van de vertaler andere werkzaamheden dan vertaalwerkzaamheden worden verwacht (bijvoorbeeld extra onderzoek doen, een inleiding schrijven, een woordenlijst of register verzorgen), moeten deze werkzaamheden duidelijk worden gespecificeerd en moet de vertaler daarvoor een afzonderlijk honorarium ontvangen. De vertaler moet ook een aanvullend honorarium krijgen als hij/zij genoodzaakt is onvoorzien extra werk te doen.

- **Geen exploitatie van het werk zonder vergoeding**

Soms voorzien bepalingen in vele vormen van exploitatie van de integrale vertaling of een deel daarvan zonder betaling van een vergoeding aan de vertaler, wanneer die exploitatie niet alleen tot doel heeft de vertaling en de vertaler, maar ook 'het bedrijf van de uitgever' te promoten. Een dergelijke vage definitie is niet aanvaardbaar.

4. Afrekening en verantwoording

De uitgever moet de vertaler op de hoogte brengen van alle gebruik van het werk van de vertaler door middel van gedetailleerde, transparante en regelmatige, ten minste jaarlijkse, royaltyoverzichten, zoals vermeld in een auditbepaling in het contract. Behalve voor het specificeren van royalty's moet deze verplichting ook gelden wanneer vertalers geen royalty's ontvangen, aangezien zij het recht hebben te worden geïnformeerd over de wijze waarop de vertaling wordt geëxploiteerd en de inkomsten die daaruit voortvloeien.

5. Aanvaarding van de vertaling

Een vertaling is meestal een werk in opdracht en een van de fundamentele taken van de uitgever is zich te vergewissen van de bekwaamheid van de vertaler (door andere vertalingen te lezen die de vertaler heeft gemaakt of door deze een proefvertaling van enkele pagina's te laten maken) alvorens de opdracht te geven tot een vertaling. Daarom mag een uitgever een vertaling niet weigeren als de vertaler aan zijn/haar verplichtingen heeft voldaan en de gevraagde vertaling heeft geleverd (conform de overeengekomen specificaties en in stijl en kwaliteit vergelijkbaar met een fragment dat de uitgever al heeft gezien). Contracten mogen geen ruimte laten voor de mogelijkheid dat een uitgever de vertaling op willekeurige gronden weigert, omdat de uitgever beseft dat het een vergissing was dit boek te laten vertalen of omdat de omstandigheden zijn veranderd.

De uitgever en de vertaler moeten een tijdschema afspreken waarbinnen een professionele vertaling kan worden gemaakt. Het is de gedeelde verantwoordelijkheid van de uitgever en de vertaler om geen vertaling aan te bieden of te aanvaarden als de toegestane tijd te kort is om professioneel werk af te leveren. Een ander cruciaal punt, met name belangrijk voor literaire vertalingen, is dat van de vertaler niet wordt gevraagd de vertaling in delen te leveren om het redactieproces te versnellen. Pas na het vertalen van het hele werk kan de vertaler het zijn definitieve vorm geven, waardoor het consistentie en eenheid van stijl krijgt. Als de vertaler wordt gevraagd een vertaling in delen te leveren, of als de uitgever na ondertekening van het contract de vertaler vraagt om de deadline te vervroegen, mag die

uitgever dan ook niet het recht hebben een vertaling te weigeren vanwege problemen die het gevolg zijn van het feit dat er onvoldoende tijd is om het werk te voltooien.

Wanneer het contract voorziet in de mogelijkheid om de vertaling af te wijzen om 'kwaliteitsredenen' (die moeten worden gestaafd met onweerlegbare voorbeelden), moeten er ten minste voorzieningen worden getroffen ten behoeve van een revisieproces en/of bemiddelingsprocedures, en mag de vertaler nooit worden verzocht het bij de ondertekening van het contract ontvangen deel van het honorarium terug te betalen. Bovendien moet in het contract een bepaalde en redelijke termijn voor de aanvaarding van de vertaling worden vastgesteld (bijvoorbeeld 30 dagen), waarin staat dat als de vertaler in die periode geen schriftelijke en gedocumenteerde weigering van de uitgever ontvangt, de vertaling als aanvaard wordt beschouwd.

6. Garanties aan de uitgever

Een vertaler mag nooit worden gevraagd te garanderen dat het werk geen lasterlijke of aanstootgevende inhoud bevat, of dat er geen wet of recht op privacy of vrijheid van meningsuiting mee wordt overschreden. De enige verantwoordelijkheid van een vertaler met betrekking tot de inhoud van het boek zou moeten zijn dat hij/zij de vertaling zelf heeft gemaakt en dat deze volledig origineel is en geen inbreuk maakt op andermans intellectuele eigendomsrechten. De vertaler kan de uitgever echter garanderen dat hij/zij geen inhoud van aanstootgevende of lasterlijke aard in de vertaling zal introduceren die niet in het oorspronkelijke werk aanwezig was, en in ruil voor deze garantie verbindt de uitgever zich ertoe de vertaler te vrijwaren van alle rechtszaken die eventueel tegen hem/haar worden aangespannen op grond van het feit dat de vertaling iets aanstootgevends of lasterlijks zou bevatten.

Het volgen van deze richtlijnen is belangrijk, maar niet per se voldoende: de vertaler moet altijd alert zijn en er zelf op toezien dat het te ondertekenen contract een billijke overeenkomst tussen de uitgever en de vertaler is.

Speciale opmerking over *work made for hire*-contracten

Uitgevers die zijn gevestigd in de Verenigde Staten of Europese uitgevers die buitenlandse contractmodellen willen 'importeren' die zij voordeliger achten, kunnen in de verleiding komen om vertalers zogeheten *work made for hire*-contracten aan te bieden.

Volgens de US Copyright Law (Amerikaanse auteurswet) wordt, indien het gaat om een *work made for hire*, de natuurlijke persoon of rechtspersoon voor wie het werk is verricht, en niet de feitelijke maker, beschouwd als de wettelijke auteur en de aanvankelijke houder van het auteursrecht. In sommige landen staat dit bekend als *corporate authorship*, in Nederland valt dit onder het 'werkgeversauteursrecht' (art 7 Aw) van schrijvers in loondienst.

Work made for hire-contracten zijn in strijd met de principes van de Berner Conventie en de meeste (zo niet alle) Europese auteurswetten. Daarom moeten ze resoluut worden geweigerd, en dat geldt voor elk type contract dat in een land wordt 'geïmporteerd' terwijl het de normen en wetten van dat land niet respecteert.